

İnsan hüquq və azadlıqları universal kateqoriya kimi

İnsan öz hüquq və azadlıqlarına görə, heç bir ali sakral və ya dünyəvi hakimiyyətə borclu deyil. O, bunun üçün heç bir gözəgörünməz qüvvə, yaxud hər hansı dövlət hakimiyyəti qarşısında özünü əbədi borclu hesab etməməlidir. İnsan öz hüquq və azadlıqları müqabilində heç nəyə və heç kimə dərin təşəkkürünü bildirməməlidir. Hüquq və azadlıqlar insana, artıq onun siyasində verilmişdir ki, o, insandır və bütün bunlar onun təbiətdən əldə etdikləridir.

Leyla İsgəndərova yazır: "Məlumdur ki, insanın təbii hüquqlarının hər hansı səviyyədə yazıya köçürülməsinə və ya hüquqi qaydada rəsmiləşdirilməsinə ehtiyacı yoxdur. İnsanın təbii hüquqları obyektiv olaraq mövcudurlar və onlar bu hüquqların daşıyıcısı olan hər bir konkret insandan asılı deyildir. Özü üçün adi qaydaları, qarşılıqlı münasibət normalarını, əxlaq normalarını, icazələri, qadağanları, vəzifələri və öhdəlikləri seçmiş yazılı hüquq pozitiv hüquq adlandırılır. Burada qeyd edilən "pozitiv hüquq" terminini müasir yurisprudensiyanın məktəblərindən biri olan pozitivist məktəblə eyniləşdirmək olmaz. Bu məktəbin hazırdadır, demək olar ki, bütün dünya dövlətlərində qüvvədə olan pozitiv hüquqla birbaşa heç bir əlaqəsi yoxdur.

Buraya qədərki təhlillərimizin başlıca məqsədi ondan ibarətdir ki, insan hüquqlarının həqiqi xarakterinə aydınlıq gətirilsin. Ona görə də, belə bir xarakterik cəhət qeyd etməyi zəruri sayırıq ki, insan hüquq və azadlıqları universal xarakter daşıyır. Bu hüquq və azadlıqlar universal olduqları qədər də ümidlidir. İnsan hüquq və azadlıqlarının universallığı, habelə, ümumiliyi özünəməxsus bəzi ölçülərə malikdir.

Birincisi, bütün insanlar heç bir irqi ayrı-seçkilik olmadan əsas hüquq və azadlıqlara malikdir. Dünyanın demokratik dövlətlərinin milli qanunvericiliyi və beynəlxalq standartlar insanın, vətəndaşın cinsindən, irqindən, milliyətindən, dilindən, mənşəyindən, əmlak və vəzifə vəziyyətindən, yaşayış yerindən, dinə münasibətindən, etiqadından, ictimai birliklərə mənsubiyyətindən və digər hallardan asılı olmayaraq, hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Deməli, insan hüquq və azadlıqları hər hansı ayrı-seçkililiyi, yaxud məhdudluğu tanımır. Ona görə də, insanın, vətəndaşın sosial, irqi, milli, dil və ya dini mənsubiyyət əlamətlərinə görə hüquqlarının hər hansı formada məhdudlaşdırılması qadağan olunur. Kişilər və qadınlar bərabər hüquq və azadlıqlara, habelə, onların bərabər surətdə realizə olunmasına malikdirlər.

İkincisi, insanın bütün hüquq və azadlıqları bu dəyərlərin məzmununun tanınması nöqtəyindən nəzərdən universal sayılırlar. Yaşamaq hüququ, vicdan azadlığı, hamının qanun qarşısında bərabərliyi, azad yerdəyişmə hüququ, vətəndaşlıq hüququ, sərbəst etiqad və s. bu kimi hamılıqla tanınmış insan hüquqları milli və ərazi spesifikliyindən, müxtəlif tarixi, mədəni və dini-ictimai quruluşdan, siyasi rejimə, dövlət quruluşunun formalarından və idarəçilik formasından, insanın mənsub olduğu ölkənin beynəlxalq statusundan asılı olmayaraq, bütün insanların ümumi hüquq və azadlıqlarıdır.

Göstərilən belə ümumilik çərçivə-

sində azadlığın hüquqdan təcrid edilmiş halda təsəvvür edilməsi çətinidir. İnsan hüquqlarının özü də müəyyən qanun çərçivəsində realizə olunur. Belə bir nümunə var və onu, adətən, istehza ilə belə ifadə edirlər: "Yaşasın azadlıq, amma... qanun çərçivəsində". Bu "folklor" aforizmində belə bir fikir irəli sürülür ki, guya qanun azadlığın başlıca düşmənidir, azadlığın təzahürü yolunda əsas maneədir. Belə bir baxış tam fərdiyyətçilik ruhundadır, daha doğrusu, qeyri-sosialdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, insan hüquq və azadlıqlarının ümumiliyi, əslində, konkret-tarixi şəraitə tanınmamışdır. Qanun həmişə hüququn və azadlığın müsbət varlığı olmuşdur. Lakin müxtəlif dövrlərdə cəmiyyət və dövlətlərdə qanunların məzmunu necə olmuşdur, onlara necə əməl edilmişdir, qanunları tətbiq edənlər bundan necə istifadə etmişdir - bu, məsələnin tamamilə başqa tərəfidir və bilavasitə qanunçuluqla bağlıdır.

K.Marks özünün erkən əsərlərindən birində aydın və obrazlı ifadələrlə yazırdı: "Hüquqi cəhətdən qəbul edilmiş azadlıq dövlətdə qanun şəklində mövcuddur. Ağırliq qanunu hərəkətə qarşı cəza tədbiri olmadığı kimi, qanunlar da azadlığa qarşı cəza tədbirləri deyildir: əgər ağırliq qanunu cazibə qanunu olaraq dünya cisimlərinin əbədi hərəkətlərini idarə edirsə, mən bu qanunu pozduqda və havada rəqs etməyə çalışdıqda, o, enmə qanunu olaraq mənə məhv edir. Qanunlar, əksinə, elə müsbət, aydın, ümumi normalardır ki, bunlarda azadlıq siması, nəzəri və ayrıca fərdin özbaşınalığından asılı olmayaraq, yaşamaq müstəqilliyi əldə edir. Qanunlar külliyyəti xalqın azadlığının Bibliyasıdır". Burada bir qeyd-şərt etmək lazımdır, çünki K.Marks deyilənləri bir növ nəzəri cəhətdən, "xalis halda" götürülən ideallaşdırılmış hadisəyə aid etmişdir. Müasir qeyri-demokratik dövlətlərdə hüquq və azadlıqların bəyan edilməsi ilə onun gerçəkləşdirilməsi arasında, "nəcib" prinsiplər ilə eybəcər faktlar arasında son dərəcə böyük uçurum əmələ gəlmiş və belə mənfur ənənələr yenə davam etdirilməkdədir. Məsələn, Cənubi Qafqazda meydan sulayan Ermənistanın faşist rejimi azadlığı öz mülahizəsinə görə elə konstitusiyalaşdırmışdır ki, ölkəni hər il yuzlarla yerli erməni vətəndaşları tərk edirlər. Əslində, yarımmüstəqil dövlət olan Ermənistanın indiki cinayətkar rejimi özü üçün azadlığı Azərbaycanın işğal edilmiş Qarabağ bölgəsinə istədiyi kimi gedib-gəlməkdə görür. Ermənistan prezidentinin belə nəzakətsiz və beynəlxalq davranış etikasına sığmayan hərəkətlərinə hələ də göz yumulur. Görünür, Avropanın aparıcı və özünü demokratiyanın beşiyi adlandıran dövlət başçıları hələ də II Dünya müharibəsinin nəticələrindən (ən əsası isə onun başlanması səbəblərindən) lazımi ibret götürməmişlər. Axi, Ermənistan prezidentinin belə hərəkətlərinə beynəlxalq hüquq cəhətindən nə ad vermək olar? Əgər belə bir faşist hərəketi Almaniya, İngiltərə, Fransa və başqa Avropa ölkələrinin ərazisində baş versəydi, onlar buna necə reaksiya verərdilər? İndi, hətta bəzi dövlətlərin qanunvericiliyinin özündə də siyasətəzlərin təhriki ilə azadlıq müxtəlif bəhanələrlə boğulur, insan hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına cəhdlər göstərilir. Artıq bəşəriyyətə sirr deyil ki, hətta ABŞ-ın özündə, Avropanın inkişaf etmiş dövlətlərində, o dövlətlər ki, özünü insan hüquq və azadlıqları-

nın müdafiəçisi qismində qələmə verir, məsələn, Almaniya, Fransa və Yunanıstanda, eləcə də, digər ölkələrdə, qanun şəxsiyyətin başqalarının ideallarından və zorakılığından müəyyən dərəcədə qoruyaraq, onu əsarət və zorakılıq qarşısında acizləşdirir və müdafiəsiz qoyur. Hələ XIX əsrdə burjuva konstitusiyalarının riyakarlığını və sinfi təbiətini ifşa edərək K.Marks açıqcasına yazırdı ki, "konstitusiyanın hər bir paragrafı özündə öz əksini, öz yuxarı və aşağı palatasını ümumi şəkildə azadlığı, qeyd-şərtli halda isə, azadlığın ləğvini bəyan edir.

L.İsgəndərovanın fikrincə, hazırda qanun əsasında vətəndaş hüquq və azadlıqlarının verilməsi maliyyə oluqarxıyasına öz sinfi məqsədlərini həyata keçirməkdə mane olur. Hüquq "sirenalarının" "demokratiya", "qanunçuluq" haqqındakı şirin laylaları indiki Avropanın siyasi həyatında sui-qəsdçilik, zorakılıq, azadlığın kobudcasına tapdalanması getdikcə bərqərar olur. Son dövrdə Avropanın Almaniya, İtaliya, Fransa və s. kimi dövlətlərinin miqrantlara qarşı münasibəti bunun əyani təsdiqidir. Bütün bu görüntülərlə əlaqədar XX əsrin ortalarında Avropada bərqərar olmuş faşist rejiminin mənzərəsi üzərinə qayıtmaq məcburiyyətində qalırdı. Çünki indiki siyasi vəziyyət o zamankı mənzərənin təkrarına bənzəyir. Deməli, Avropanın bəzi başbirləri yenə müharibə arzusundadır, əks təqdirdə, öz ölkələrində faşist təşkilatlarının, (xüsusən də, Almaniya) yaradılmasına yol verməzdilər.

Faşist diktaturalarının (bu diktaturalardan biri XX əsrin 30-cü illərində İtaliyada, elə o vaxtlarda da Almaniya da bərqərar olmuşdu) təcrübəsi inandırıcı şəkildə sübut edir ki, inhisarçılar ilk fürsət düşən kimi qanunçuluq və hüquq qaydası örtüyünü kənara tullayırlar. K.Dmitrov faşizmin bu cəhətini vaxtı ilə parlaq surətdə belə açıb göstərmişdi: "Faşizm ilə hüquq sistemi - bu, bir araya sığmayan iki müxtəlif şeydir. Faşizm hər cür hüquq qaydasını inkar edir. Faşizm, əslində, iri kapitalın muzdlu quldurudur. Muzdlu quldur dəstələrinin özbaşınalığıdır... Faşizm hökmranlıq edən üsul-idarəsidir". Faşizmin bu tərifi II Dünya müharibəsi dövründə özünü tamamilə təsdiq etdi. Təəccüb doğurmayan bir cəhət də ondan ibarətdir ki, həmin definisiya zərər qədar də köhnəlməmişdir və bu gün də son dərəcə yeni və aktual səslənir.

Təkcə biz deyil, bunu gören və bilən, lakin özünü bilməzliyə və görməzliyə qoyan Avropanın bəzi saxtakar işgüzar dairələri Cənubi Qafqazda Ermənistanın, məhz belə faşist dövlətli olduğuna yaxşı əmindirlər və onun belə dövlət olaraq qalmasını arzu edirlər. Ermənistan açıq və həyasızcasına beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul olunmuş norma və prinsiplərini inkar edir. O, Rusiyanın əsl köləsinə çevrilmişdir. Ermənistan Avropanın erməni-pərəst dövlətlərinə əl açaraq, dilənir və bunu özünün xarici siyasətinin başlıca prinsipinə çevirmişdir.

Ermənistan terrorçu bir dövlət kimi, beynəlxalq terrorçuluğu hər vasitə ilə dəstəkləyir. Ermənistanda, başında canı və quldur, Xocalı soyqırımının əsas iştirakçılarından biri S.Sarkisyanın durduğu faşistlərin hökmranlıq etdiyi üsul-idarə mövcuddur.

L.İsgəndərova daha sonra yazır: "Ermənistanda hakim faşist dəstəsinin özbaşınalığı getdikcə daha artıq dərəcədə dövlət rəhbərliyi metodu səviyyəsinə qaldırılır. Bu da erməni fa-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

şistlərinin belə bir uydurmasına tamamilə ziddir ki, guya Ermənistan Azərbaycan tərəfindən "iqtisadi əhəmiyyət" şəraitində yaşayır. Təəssüf doğurur ki, erməni yalanları bir çox hallarda Avropanın özünü demokratiyanın, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəçisi, habelə, dövlətlərin ərazi bütövlüyünün və suverenliyinin tərəfdarı adlandırılan üzdeyən dairələrə ayaq açıb yeriyir. Ermənilərin saxta "yazıq" görkəm almaları həmin qüvvələrin sanki üreyini yumşaldır, son nəticədə isə, az qala Ermənistan deyil, Azərbaycan işğalçı və qeyri-demokratik dövlət qələminə verilir. Bu, ən azı böyük haqsızlıq, beynəlxalq adətlərin və hüquq normalarının kobudcasına pozulması deməkdir. Faşist dövləti olan Ermənistan heç vaxt heç kəsə ümumi hüquq və azadlıqlar vermək iqtidarında olmamışdır və ola da bilməz. Çünki bu saxta dövlət özge torpaqlarını zəbt etməyi, işğal etdiyi torpaqların əhalisinin qanını tökməyi, mənəvi və maddi mədəniyyət abidələrini məhv etməyi özünün əsl peşəsinə çevirmişdir.

Beləliklə, bütün insanların hüquq və azadlıqlarının ümumiliyi yalnız demokratik dövlətlərdə lazımi səviyyədə qoruna və təmin oluna bilər. Müasir Azərbaycan dünyanın, məhz belə dövlətlərindən biridir. Azərbaycan hər bəstəməyən, lakin öz tarixi torpaqlarını düşməndən qorumağa həmişə hazır olan sülhsevər dövlətdir. Bundan başqa, Azərbaycan son vaxtlar islam həmrəyliyi bayrağı altında İslam Təşkilatı Dövlətləri arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişafı və möhkəmləndirilməsi istiqamətində uğurlu addımlar atmaqla öz xarici siyasətinin məzmununu daha da zənginləşdirmişdir. Ölkə-

mizin bu istiqamətdə apardığı siyasətin də prioritet məsələlərindən biri insan hüquq və azadlıqlarının lazımi səviyyədə təmin edilməsi və şəxsiyyət amilinin gücləndirilməsindən ibarətdir.

Üçüncüsü, insan hüquq və azadlıqlarının ümumiliyi, o cümlədən, universallığı məkan və ərazi aspektində ifadə olunur. Harada olmasından və haraya pənah aparmasından asılı olmayaraq, insan hər yerdə əsas hüquq və azadlıqlarını özündə saxlayır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu, təbii hüquq nəzəriyyəsinin hüquqi təbiətindən və məzmunundan irəli gəlir. Belə ki, həmin nəzəriyyəyə görə, ərazinin suveren müstəqil dövlətin ərazisi, yaxud insanın məskun olmadığı ada ərazisindən və ya hər hansı dövlətin himayəsi altında olan ərazi, suverenliyi məhdud olduğuna görə idarə edilən və ya edilməyən ərazi olub-olmamasından asılı olmayaraq, insan bu ərazilərin hər birində əsas təbii hüquq və azadlıqlarının sahibi hesab olunur".

Həqiqətən də, hər hansı ərazi insanın əsas təbii hüquq və azadlıqları üçün məhdudiyət mənbəyi ola bilməz, çünki təbii hüquqlar insana verilməmişdir, onlar insana anadangəlmə məxsusdur. Bu isə, o deməkdir ki, insanın, vətəndaşı olduğu ölkənin və ya vətəndaşı olmadığı dövlətin ərazisində olduğu zaman onun əsas təbii hüquq və azadlıqları olduğu kimi reallaşdırıla bilər. Müvafiq ərazinin təhlükəli ərazi elan edilmiş ərazi olması, yaxud işğala məruz qalmış xüsusi hərbi zona olub-olmaması isə məsələnin başqa cəhətidir.

Vahid Öməröv,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru